

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα φώτα του θεάτρου ανάβουν. Οι θεατές παίρνουν τις θέσεις τους. Σιγοκουβεντιάζουν και περιμένουν. Πρώτο, δεύτερο, τρίτο κουδούνι, σβήνουν τα φώτα. Αρχίζει η παράσταση. Τη στιγμή αυτή κανείς μάλλον θεατής δεν αναρωτιέται πόσο μακρινές είναι οι ρίζες της παράστασης που ξετυλίγεται μπροστά στα μάτια του.

Αθήνα... 2.500 περίπου χρόνια πριν... Άνοιξη του 412 π.Χ. Το λιμάνι του Πειραιά, παρά τον πόλεμο, είναι γεμάτο ζωή. Πλήθος ανθρώπων από διάφορες περιοχές καταφθάνει στην Αθήνα. Έχουν αρχίσει, όπως κάθε χρόνο, τα Μεγάλα Διονύσια, η λαμπρή γιορτή προς τιμή του θεού του κρασιού, του Διονύσου. Μια ανάσα χαράς για την πόλη, που ζει εδώ και 19 χρόνια τον Πελοποννησιακό πόλεμο, έναν πόλεμο που δε φαίνεται να έχει τελειωμό. Οι Αθηναίοι ακόμη δεν μπορούν να πιστέψουν ότι η πανίσχυρη στρατιά τους νικήθηκε τελικά στη Σικελία. Αναρωτιούνται τι έφταιξε και ανησυχούν για το μέλλον, ένα μέλλον που μοιάζει ζοφερό. Οι Σπαρτιάτες έχουν καταλάβει τη Δεκέλεια και απειλούν την Αττική.

Κι όμως οι Αθηναίοι θα τιμήσουν και πάλι τη γιορτή τους. Με τις πρώτες ακτίνες του ήλιου οι δρόμοι γεμίζουν. Ξημερώνει η μέρα που αρχίζουν οι δραματικοί αγώνες. Χιλιάδες θεατές κατευθύνονται προς το θέατρο του Διονύσου, κάτω από την Ακρόπολη. Ανάμεσά τους ένας έφηβος με τον πατέρα του. Ντυμένοι με κομψά ρούχα και με στεφάνια στα μαλλιά ανηφορίζουν κι αυτοί. Δείχνουν να λογομαχούν. Ο έφηβος ανυπομονεί να δει την παράσταση. Ο πατέρας του όμως δε συμμερίζεται την αδημονία του.

- Ο Ευριπίδης... Μα τι έχετε πάθει εσείς οι νέοι και σας αρέσει ο Ευριπίδης; τον ρωτάει μάλλον περιπαικτικά. Εμένα ποτέ δε με ενθουσίασε.
- Δεν έχεις δίκιο. Είναι μεγάλο ταλέντο.
- Ξαν να ακούς τους σοφιστές; λέει ο πατέρας. Τα έργα του είναι γεμάτα από τις ιδέες τους. Οι σοφιστές βάλανε κι αυτοί το χεράκι τους για την κατρακύλα της πόλης μας. Κάποτε υπήρχε σεβασμός στους μεγαλύτερους, στους άρχοντες, στις παλιές και μεγάλες οικογένειες. Κι ήρθαν αυτοί...
- Και μας ξύπνησαν, τον διακόπτει απότομα ο γιος.
- Μας έδειξαν ότι πρέπει να εμπιστευόμαστε τη λογική μας; ότι όλοι, φτωχοί και πλούσιοι, μπορούν να διοικήσουν την πόλη μας; συμπληρώνει ένας που έτυχε να περπατά δίπλα τους.
- Ότι δίκιο και άδικο είναι έννοιες σχετικές, τον προλαβαίνει ο πατέρας, ότι για τίποτε δεν μπορούμε να είμαστε βέβαιοι.
- Μα δεν είναι όλα αβέβαια; αναρωτιέται ο νέος.

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Στην Αθήνα το 412 π.Χ., τη χρονιά που παίχτηκε η Ελένη, η κατάσταση ήταν πολύ δύσκολη. Από το 431 π.Χ. η πόλη βρισκόταν σε πόλεμο με τη Σπάρτη, το γνωστό Πελοποννησιακό πόλεμο, με μικρά διαστήματα ειρήνης. Η μεγάλη στρατιά, που είχε στείλει στη Σικελία, είχε καταστραφεί το 413 π.Χ. και πολλοί Αθηναίοι στρατιώτες είχαν σκοτωθεί ή αιχμαλωτιστεί. Ο εμπνευστής της εκστρατείας, ο Αλκιβιάδης, κατηγορούμενος για ιεροσυλία, είχε καταφύγει στους Σπαρτιάτες και τους είχε συμβουλέψει να καταλάβουν τη Δεκέλεια στην Αττική. Οι Σπαρτιάτες πράγματι οχύρωσαν τη Δεκέλεια, με αποτέλεσμα οι Αθηναίοι να ζουν υπό διαρκή απειλή. Το μέλλον φαινόταν δυσοίωνα.

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΛΙΜΑ

Οι παλιές αξίες είχαν κλονιστεί και σ' αυτό δεν είχε συντελέσει μόνο ο μακροχρόνιος Πελοποννησιακός πόλεμος αλλά και το πνευματικό κίνημα των σοφιστών. Οι σοφιστές, άνθρωποι σοφοί με πρωτότυπη σκέψη, είχαν συρρεύσει από παντού στην Αθήνα, το πνευματικό κέντρο της εποχής αυτής με τη διδασκαλία τους είχαν αμφισβητήσει τις παραδοσιακές αξίες. Οι σοφιστές έθεταν ερωτήματα όπως:

- Υπάρχει μία και μόνη αλήθεια, μία πραγματικότητα;
- Μπορούμε να τη γνωρίσουμε;
- Μπορεί να υπάρξει ένας ηθικός κώδικας αποδεκτός από όλους;

Τέτοιες όμως σκέψεις έκαναν πολλούς να θεωρήσουν τους σοφιστές υπεύθυνους για την παρακμή της πόλης. Κοντά στις ιδέες των σοφιστών βρίσκεται και ο Ευριπίδης: στις τραγωδίες του διατυπώνονται συχνά σκέψεις που απηχούν σοφιστικές αντιλήψεις.

Πότε γίνεται η συγκεκριμένη θεατρική παράσταση;

Πού γίνεται η θεατρική παράσταση;

Τι υποστήριζαν οι σοφιστές;

- Και το χειρότερο, λένε ότι δεν υπάρχουν θεοί, συνεχίζει απτόητος ο πατέρας. Αυτά δε μας τα λες όμως ε;
- Όπως πάντα υπερβάλλεις, διαμαρτύρεται ο νεαρός. Μερικοί το παράκαναν, όχι όμως και όλοι.
- Καλά...καλά, μουρμουρίζει ο πατέρας κουνώντας συγκαταβατικά το κεφάλι του. Και τι το σπουδαίο έχει η Ελένη του Ευριπίδη σου που θα δούμε σήμερα;
- Είναι μια άλλη, μια καινούρια Ελένη. Διαφορετική από αυτήν που ξέρουμε από τον Όμηρο. Η Ελένη του Ευριπίδη δεν ερωτεύτηκε ποτέ τον Πάρη, δεν άφησε ποτέ τον άντρα της, δεν πήγε ποτέ στην Τροία, σπεύδει να του εξηγήσει ο γιος του.
- Κάτι μου θυμίζει αυτή η ιστορία. Α ναι... την Παλινωδία του Σησίχορου.
- Ακριβώς. Στην Τροία στείλανε οι θεοί ένα είδωλο της Ελένης, ενώ η ίδια βρέθηκε στην Αίγυπτο, στον Πρωτέα, του εξηγεί ο νεαρός και αρχίζει να του λέει με ενθουσιασμό όσα άκουσε την προηγούμενη μέρα στον προάγωνα. ... Η Ελένη λοιπόν είναι στην Αίγυπτο, ο Πρωτέας όμως πεθαίνει κι ο γιος του, ο Θεοκλύμενος, θέλει να την πάρει γυναίκα του, αυτή όμως αντιστέκεται...
- Η Ελένη αντιστέκεται! τον κόβει έκπληκτος ο πατέρας του. Πιστή στον άντρα της! Αυτό πράγματι είναι κάτι καινούριο. Παράξενη υπόθεση! Σαν κωμωδία μου μοιάζει.

Πατέρας και γιος φτάνουν στην είσοδο του θεάτρου συζητώντας. Μπαίνουν στο θέατρο και αναζητούν μια καλή θέση. Δεν είναι κι εύκολο. Άρκετοί είναι οι θεατές που ήρθαν νύχτα, πριν ακόμη ξημερώσει, για να πιάσουν θέση. Και τώρα περιμένουν... Συνωστισμός, θόρυβος, καβγαδάκια, σπρωξίματα αλλά και ευθυμία.

Οι θεατές έχουν πια πάρει τις θέσεις τους. Ανυπομονούν να δουν αυτή την «καινούρια» Ελένη του Ευριπίδη. Αναρωτιούνται αν θα τους αρέσει, αν θα αγγίξει τις ανησυχίες και τους προβληματισμούς τους. Το έργο αναφέρεται στον Τρωικό πόλεμο. Τι θα πει όμως για το δικό τους πόλεμο; Κάποια λόγια παρηγοριάς; Ο Ευριπίδης ήταν αυτός που με τις Τρωάδες τούς είχε προειδοποιήσει λίγα χρόνια πριν για τα δεινά του πολέμου. Τώρα:

Στο σκηνικό χώρο όλα φαίνονται ήρεμα. Πίσω όμως από το σκηνικό οικοδόμημα η ένταση είναι ολοφάνερη. Ρυθμίζονται και οι τελευταίες λεπτομέρειες. Οι υποκριτές φορούν τη σκευή τους, βάζουν στη σειρά τα κοστούμια τους, ακουμπούν με προσοχή τα προσώπια τους, περνούν για μια τελευταία φορά τα λόγια τους. Οι πολίτες που υποδύονται τις γυναίκες του Χορού κάνουν κάποιες ακόμη δοκιμές. Ο ποιητής και σκηνοθέτης της παράστασης δίνει τις τελευταίες συμβουλές.

Ανέτειλε πια για τα καλά. Εμφανίζεται ο κήρυκας, για να αναγγείλει...

- Σςς! Θα αρχίσει η θυσία, λέει ο πατέρας με αυστηρό ύφος. Ήρα προσευχής τώρα! Ας σηκωθούμε να προσευχηθούμε στο Διόνυσο. Και πρόσεξε τα μαξιλαράκια μας και το καλάθι με τα φαγητά και το κρασί!
 - Σςς! Ησυχία! Η θυσία αρχίζει, φωνάζουν κάποιοι.
- Τα μουρμουρητά σταματούν. Ησυχία...

Η ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΚΑΙ Η «ΚΑΙΝΗ» ΕΛΕΝΗ ΤΟΥ ΕΥΡΙΠΙΔΗ

Μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα αμφιβήτησης γράφει ο Ευριπίδης την Ελένη. Σύμφωνα με την παράδοση η Ελένη, η γυναίκα του Μενέλαου, του βασιλιά της Σπάρτης, ήταν περίφημη για την ομορφιά της. Ο Πάρης, ο γιος του βασιλιά της Τροίας Πριάμου, με τη βοήθεια της Αφροδίτης, την απήγαγε και την οδήγησε στην Τροία. Οι Έλληνες με επικεφαλής τον Αγαμέμνονα και το Μενέλαο εκστράτευσαν εναντίον της Τροίας και έπειτα από ένα δεκαετή πόλεμο κατέλαβαν την πόλη. Η Ελένη ταυτίστηκε με τον καταστροφικό πόλεμο και παρουσιάζεται συχνά ως υπαίτια για το θάνατο πολλών ανθρώπων.

Υπήρχε όμως και μια άλλη παράδοση λιγότερο γνωστή. Ο Σησίχορος, για παράδειγμα, ο λυρικός ποιητής, παρουσίασε μια άλλη εκδοχή στο ποίημά του Παλινωδία: η Ελένη δεν πήγε ποτέ στην Τροία με τον Πάρη· οι θεοί την πήγαν στην Αίγυπτο, ενώ στη θέση της έπλασαν ένα είδωλο, που ο Πάρης απήγαγε νομίζοντας ότι είναι η Ελένη. Οι Έλληνες λοιπόν και οι Τρώες πολέμουςαν για δέκα χρόνια όχι για την πραγματική Ελένη, αλλά για το είδωλό της.

Το μύθο αυτόν αξιοποιεί και ο Ευριπίδης στην τραγωδία του Ελένη.

Ελένη, λεπτομέρεια
από παράσταση μελανόμορφου
κρατήρα (6ος αι. π.Χ.)

Η ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ

Από την τριλογία του Ευριπίδη, που παρουσιάστηκε στα Διονύσια την άνοιξη του 412 π.Χ., μόνο η Ελένη σώθηκε. Πώς να κρίθηκε άραγε;

Το θέατρο του Διονύσου

Αιώνες μετά... Σουρουπώνει... Ένας δεκαπεντάχρονος νέος ανηφορίζει προς το θέατρο της Επιδαύρου. Θα παρακολουθήσει για πρώτη φορά παράσταση τραγωδίας. Την Ελένη του Ευριπίδη. Πώς θα είναι άραγε; Για το θέατρο γενικά ξέρει λίγα πράγματα. Κυρίως από παραστάσεις παιδικού θεάτρου. Για την Ελένη κάτι ξέρει από τη μυθολογία και τα έπη του Ομήρου. Τον Ευριπίδη; Ακουστά τον έχει.

Γύρω του άντρες και γυναίκες, Έλληνες και ξένοι. Χιλιάδες χρόνια μετά έχουν έρθει και αυτοί να δουν το ίδιο έργο. Γιατί; Θα μπορέσει άραγε να τους αγγίξει ένα έργο που γράφτηκε πριν από αιώνες; Γιατί άραγε παίζονται ακόμη τραγωδίες και μάλιστα με τέτοια επιτυχία;

Ανεβαίνει κιόχλας τα σκαλιά του αρχαίου θεάτρου. Άβοηθα που του φαίνονται τα καθίσματα! Νιώθει κάπως παράξενα... Τόσους αιώνες τα ίδια καθίσματα! Αλίβη πόσο διαφορετικοί οι θεατές! Κάθεται ψηλά, για να βλέπει τα πάντα. Εξάλλου, έχει ακούσει τόσο πολλή για την ακουστική του θεάτρου! Ανοίγει το Πρόγραμμα για να πάρει μια πρώτη ιδέα. Σταματάει στη δεύτερη σελίδα...

ΥΠΟΘΕΣΗ

[Ο Ευριπίδης όμως λέει] ότι η πραγματική Ελένη δεν ήρθε καθόλου στην Τροία, αλλά το είδωλό της. Ο Ερμής την άρπαξε σύμφωνα με τη βούληση της Ήρας και την έδωσε στον Πρωτέα, το βασιλιά της Αιγύπτου, για να την προστατεύει. Όταν όμως αυτός πέθανε, ο γιος του ο Θεοκλύμενος προσπαθούσε να την κάνει γυναίκα του κι αυτή κατέφυγε σαν ικέτισσα στον τάφο του Πρωτέα. Παρουσιάζεται λοιπόν σ' αυτήν ο Μενέλαος. Έχει χάσει στη θάλασσα τα πλοία του και προσπαθεί να διασώσει τους λίγους συντρόφους του που κρύβονται σε μια σπηλιά. Αφού λοιπόν ο Μενέλαος και η Ελένη συνεννοήθηκαν μεταξύ τους κι έστησαν ένα δόλιο σχέδιο, εξαπάτησαν το Θεοκλύμενο και μπήκαν οι ίδιοι σε πλοίο, για να κάνουν δήμευση στην θάλασσα τιμώντας το νεκρό Μενέλαο. Τελικά σώθηκαν και γύρισαν πίσω στην πατρίδα τους. (Απόσπασμα από την «Υπόθεση», όπως έχει παραδοθεί στα χειρόγραφα, μτφρ. Ν. Δεσούπρης)

ΕΛΕΝΗ: ΤΡΑΓΩΔΙΑ;

Όσοι μελέτησαν το έργο αυτό του Ευριπίδη προβληματίστηκαν:

- Κάποιοι είδαν τους βασικούς ήρωες σαν πρόσωπα τραγικά, που συγκρούονται με δυνάμεις υπέρτερες και προσπαθούν να επιβιώσουν. Έτσι θεώρησαν το έργο τραγωδία, που έχει πολλές «περιπέτειες» (απότομες αλλαγές) και «αναγνώριση» (μετάβαση από την άγνοια στη γνώση), κινεί τον «έλεο» και το «φόβο» των θεατών και τους οδηγεί στην «κάθαρση».
- Άλλοι πάλι θεώρησαν κάποια στοιχεία του έργου κωμικά, όπως π.χ. την αφέλεια του βασιλιά της Αιγύπτου, του Θεοκλύμενου, και την εξαπάτησή του και μίλησαν για τραγικωμωδία.
- Υπήρξαν και κάποιοι μελετητές που μίλησαν για ρομαντικό δράμα, δίνοντας έμφαση στην αναγνώριση των δύο χαμένων συζύγων, στους όρκους που δίνουν ο ένας στον άλλο και στην περιπέτεια της απόδρασης.

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

ΕΛΕΝΗ	Σύζυγος του Μενέλαου
ΤΕΥΚΡΟΣ	Τρωικός ήρωας, αδελφός του Αίαντα του Τελαμώνιου
ΧΟΡΟΣ	Ελληνίδες αιχμάλωτες, ακόλουθες της Ελένης
ΜΕΝΕΛΑΟΣ	Βασιλιάς της Σπάρτης, αδελφός του Αγαμέμνονα
ΓΕΡΟΝΤΙΣΣΑ	Υπηρέτρια στο παλάτι του Θεοκλύμενου
ΑΓΓΕΛΙΑΦΟΡΟΣ Α'	Έλληνας σύντροφος του Μενέλαου
ΘΕΟΝΟΗ	Μάντισσα, αδελφή του Θεοκλύμενου
ΘΕΟΚΛΥΜΕΝΟΣ	Γιος του Πρωτέα, βασιλιάς της Αιγύπτου
ΑΓΓΕΛΙΑΦΟΡΟΣ Β'	Αιγύπιος ναύτης
ΥΠΗΡΕΤΗΣ	Υπηρέτης της Θεονόης
ΔΙΟΣΚΟΥΡΟΙ	Κάστορας και Πολυδεύκης, αδελφοί της Ελένης

Τα φώτα σβήνουν. Τι θα παρακολουθήσει τελικά; Το Πρόγραμμα τον μπερδέψε. Αυτός ήρθε για τραγωδία. Απόλυτο σκοτάδι. Απόλυτη ησυχία. Ένας προβολέας ανάβει και εστιάζει στο κέντρο της ορχήστρας... Η παράσταση αρχίζει...

ΠΑΡΑΣΤΑΣΙΟΛΟΓΙΑ

ΘΕΑΤΡΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ	ΕΤΟΣ	ΣΚΗΝΟΘΕΣΙΑ	ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΕΣ [Ελένη – Μενέλαος – Θεοκλύμενος]
ΕΘΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ	1962 (και 1963)	Τ. ΜΟΥΖΕΝΙΔΗΣ	Α. ΣΥΝΟΔΙΝΟΥ – Θ. ΚΩΤΣΟΠΟΥΛΟΣ Γ. ΜΠΙΝΙΑΡΗΣ
ΟΜΙΛΟΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ «ΔΙΟΝΥΣΟΣ»	1963	Γ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	Κ. ΠΑΠΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΚΗΝΗ ΑΝΝΑΣ ΣΥΝΟΔΙΝΟΥ	1966	Γ. ΘΕΟΔΟΣΙΑΔΗΣ	Α. ΣΥΝΟΔΙΝΟΥ – Θ. ΚΩΤΣΟΠΟΥΛΟΣ Λ. ΚΑΛΛΕΡΓΗΣ
ΕΘΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ	1977	Α. ΣΟΛΟΜΟΣ	Α. ΣΥΝΟΔΙΝΟΥ – Β. ΚΑΝΑΚΗΣ Γ. ΜΠΙΝΙΑΡΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ «ΘΥΜΕΛΗ» ΕΛΛΗΣ ΒΟΖΙΚΙΑΔΟΥ	1981 (και 1982, 1990)	Π. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ	Ε. ΒΟΖΙΚΙΑΔΟΥ – Κ. ΚΟΣΜΟΠΟΥ- ΠΟΥΛΟΣ (Τ. ΜΠΟΙΚΑΛΑΣ) Β. ΒΟΥΓΙΟΥΚΛΗΣ (Σ. ΜΕΡΤΙΑΝΟΣ)
ΚΡΑΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ	1982 (και 1983, 1985, 1986)	Α. ΒΟΥΤΣΙΝΑΣ	Α. ΛΑΔΙΚΟΥ – Δ. ΚΑΡΕΛΛΗΣ Λ. ΒΑΓΙΑΣ
ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΣΚΗΝΗ	1989	Α. ΜΙΧΟΠΟΥΛΟΣ	Χ. ΜΠΡΑΒΟΥ – Α. ΜΠΟΥΚΑΛΗΣ – Α. ΜΑΥΡΑΚΗΣ
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΗΜΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ	1990	Α. ΜΙΧΟΠΟΥΛΟΣ	Κ. ΣΟΦΙΑΔΟΥ / Κ. ΒΑΡΑΛΕΞΗ / Ε. ΜΕΤΑΞΑ – Σ. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ Φ. ΜΠΟΥΡΜΠΟΣ
ΘΕΑΤΡΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΚΥΠΡΟΥ	1993	Ν. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ	Τ. ΓΑΪΤΑΝΟΠΟΥΛΟΥ
ΘΕΑΤΡΟ ΤΟΥ ΝΟΤΟΥ	1996	Γ. ΧΟΥΒΑΡΔΑΣ	Κ. ΚΑΡΑΜΠΕΤΗ – Λ. ΒΟΓΙΑΤΖΗΣ Α. ΛΕΜΠΕΣΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ	1999	Σ. ΕΥΑΓΓΕΛΑΤΟΣ	Λ. ΤΑΣΟΠΟΥΛΟΥ – Σ. ΜΑΒΙΔΗΣ Κ. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΘΕΑΤΡΟΥ «Η ΑΛΛΗ ΠΛΕΥΡΑ»	2004	Α. ΜΙΧΟΠΟΥΛΟΣ	Κ. ΛΑΔΟΠΟΥΛΟΥ – Π. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΙΔΗΣ – Β. ΜΗΛΙΟΣ

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ, ΑΘΗΝΑΙΟΣ

Γέρασε ανάμεσα στη φωτιά της Τροίας
και στα λαιμομεία της Σικελίας.

Τον άρεσαν οι σπηλιές στην αμμονδιά κι οι ζωγραφιές
της θάλασσας.

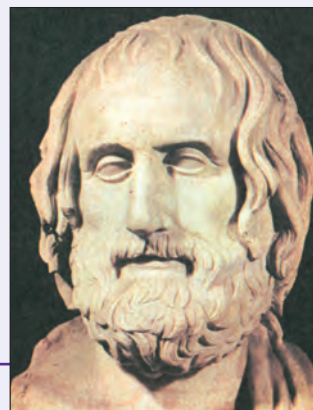
Είδε τις φλέβες των ανθρώπων
σαν ένα δίχτυ θεών, όπου μας πιάνουν σαν τ' αγρίμια·
προσπάθησε να το τρυπήσει.

Ήταν στρυφνός, οι φίλοι του ήταν λίγοι·
ήρθε ο καιρός και τον σπαράξαν τα σκυλιά.

Γ. Σεφέρης, «Ημερολόγιο Καταστρώματος, Γ»

(Από το Γ. Σεφέρης, *Ποιήματα*, Ίκαρος)

Ευριπίδης

Η Ελένη και το είδωλό της

«Καὶ δοκεῖ μ' ἔχειν, κενὴν δόκησιν, οὐκ ἔχων»

(στ. 35-36, μτφρ. στ. 42-43)

ΠΛΟΚΗ

- Η προϊστορία της δράσης
- Το παρόν της Ελένης
- Ο ερχομός του Τεύκρου
- Τα νέα από την Ελλάδα και την Τροία

ΘΕΜΑΤΑ

- Η «καινή» Ελένη του Ευριπίδη
- Η τραγική θέση των ηρώων
- Το «εἶναι» και το «φαίνεσθαι»
- Οι νικητές: θύματα του πολέμου

Τι παρατηρείτε στην εικόνα;
Αναγνωρίζετε μέρη του αρχαίου
θεάτρου;

- Πάροδος
- Ορχήστρα
- Κοῦλον
- Θυμέλη

Θέατρο
Θεατές
Υποκριτής

Αφήγηση

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	
1η ΣΚΗΝΗ 1-82	2η ΣΚΗΝΗ 83-191
Ελένη	Τεύκρος - Ελένη

Διάλογος-Στιχομυθία

1η ΣΚΗΝΗ (στ. 1-82)

Ο μονόλογος της Ελένης

ΕΛΕΝΗ Να ο Νεῖλος¹ με τις όμορφες νεράιδες,
που αυτός κι όχι βροχή του Δία μουσκεύει
τους κάμπους της Αιγύπτου, όταν τα χιόνια
λιώνουν.² Εδώ βασίλευε ο Πρωτέας³
της χώρας κυβερνήτης, όσο ζούσε, 5
στο νησί Φάρο⁴ κατοικώντας. Πήρε
γυναίκα μια Νηρηίδα⁵, την Ψαμάθη,
που άντρα τον Αιακό πρωτύτερα είχε.
Μες στα παλάτια αυτά γεννάει δύο τέκνα,
το Θεοκλύμενο, γιατί σεβόταν 10
στη ζωή του τους θεούς,⁶ κι ένα κορίτσι
ευγενικό, καμάρι της μητέρας,
που Ειδώ⁷ την έλεγαν, μικρή όταν ήταν·
στην ώρα όμως σαν έφτασε για γάμο,
την είπαν Θεονόη,⁸ γιατί τα θεία, 15
μελλούμενα και τωρινά, τα ήξερε όλα·
μια τέτοια έλαβε χάρη απ' το Νηρέα
τον πρόγονό της. Ο δικός μου τόπος
η Ξακουστή 'ναι Σπάρτη και πατέρας
ο Τυνδάρεως· μια φήμη ωστόσο λέει 20
πως παίρνοντας ο Δίας θωριά κύκνου,
πέταξε προς τη μάνα μου, τη Λήδα,
κάποιον αἰτό για να ξεφύγει τάχα,
κι έτσι μαζί της δολερά έχει σμίξει,
αν είναι αλήθεια.⁹ Ελένη τ' όνομά μου.¹⁰ 25

Ο ΤΟΠΟΣ

ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ

► Πού βρίσκεται η Ελένη;

► Ποιοι είναι οι άρχοντες του τόπου;

Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ
ΤΗΣ ΗΡΩΙΔΑΣ

► Ποια είναι η καταγωγή της;

ΣΧΟΛΙΑ

1. Η σύνδεση μιας χώρας, μιας περιοχής, μιας πόλης με το ποτάμι της είναι τυπική έκφραση στην τραγωδία. Για παράδειγμα: Τροία-Σκάμανδρος ή Σιμόεις, Σπάρτη-Ευρώτας. Έτσι κι εδώ η Αίγυπτος συνδέεται με το Νείλο.
2. Ο Ευριπίδης ακολουθεί τη θεωρία του φιλόσοφου Αναξαγόρα, ότι οι πλημμύρες του Νείλου οφείλονται στην τήξη του χιονιού στα βουνά νότια της Αιγύπτου, το καλοκαίρι.
3. Στον Όμηρο ο Πρωτέας ήταν θαλάσσια θεότητα. Ο Ευριπίδης όμως τροποποιεί στο σημείο αυτό το μύθο και τον παρουσιάζει ως θνητό βασιλιά.
4. Η Φάρος είναι ένα νησί που βρίσκεται κοντά στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου.
5. Νηρηίδες: θεότητες της θάλασσας. Πατέρας τους ήταν ο Νηρέας, θεός με μαντικές ικανότητες.
6. Θεοκλύμενος = αυτός που σέβεται στη ζωή του τους θεούς (σύμφωνα με την ετυμολογία της λέξης: *θεός* + *κλύω* = ακούω) ή αυτός που έγινε ονομαστός από θεϊκή εύνοια (σύμφωνα με την ετυμολογία: *θεός* + *κλύμενος* = διάσημος). Υποστηρίζεται από κάποιους μελετητές ότι η φράση γιατί σεβόταν στη ζωή του τους θεούς δεν υπήρχε στο κείμενο του Ευριπίδη, αφού η συμπεριφορά του Θεοκλύμενου δε συμφωνεί με το περιεχόμενο της φράσης αυτής. Ίσως να την παρενέβαλε κάποιος ηθοποιός.
7. Είναι το χαϊδευτικό όνομα της Εἰδοθέας. Εἰδοθέα σημαίνει είτε αυτή που έχει τη μορφή μιας θεάς (στα αρχαία *εἶδος* = μορφή), άρα και την ομορφιά της, είτε αυτή που γνωρίζει τα θεϊκά πράγματα (*ἡ τὰ θεῶν εἰδυῖα*).
8. Θεονόη (*θεός+νοῦς*) = αυτή που καταλαβαίνει τα θεία.
9. Η Ελένη, και μέσα από τα λόγια της ο Ευριπίδης, αμφισβητεί τη μυθολογική παράδοση σχετικά με την καταγωγή της.
10. Υπάρχουν διαφορετικές εκδοχές για την προέλευση του ονόματος Ελένη. Δύο από αυτές είναι: α) από τη ρίζα *ελ* - του ρήματος *αἰρώ* = κυριεύω, καταστρέφω, β) από το ουσιαστικό *έλένη* ή *ελάνη* = λαμπάδα, οπότε το Ελένη θα σήμαινε φως, λάμψη.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

Πριν από την παράσταση

Η παράσταση αρχίζει

Η παράσταση αρχίζει... Οι Αθηναίοι έχουν ανηφορίσει στο θέατρο του Διονύσου, για να παρακολουθήσουν την Ελένη του Ευριπίδη. Περιμένουν γεμάτοι προσμονή. Η φήμη που απλώθηκε στην πόλη από όλους όσους παρακολούθησαν τον προάγωνα* είναι πως θα βρεθούν μπροστά σε μια διαφορετική Ελένη.

Το μουρμουρητό καταλαγιάζει...

- Μια γυναίκα εμφανίζεται μόνη της σε έναν άγνωστο για μας τόπο. Ως θεατές χρειαζόμαστε στοιχεία, για να αναγνωρίσουμε την ηρωίδα, να καταλάβουμε πού βρίσκεται και τι της συμβαίνει. Ποια είναι αυτά τα στοιχεία; Από πού τα αντλούμε;

Η Ελένη (Τζένη Γαϊτανοπούλου, Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου, 1993, σκην. Ν. Χαράλαμπος)

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Βρισκόμαστε στο πρώτο μέρος του Προλόγου. Ο Πρόλογος* αποτελεί ένα, το πρώτο, από τα *κατὰ ποσὸν μέρη** της τραγωδίας και εισάγει το θεατή στο έργο.
 - Ας διερευνήσουμε τη λειτουργία του ως προς την ενημέρωση του θεατή για:
 - α) την προϊστορία της δράσης, β) τον τόπο, γ) τα πρόσωπα.
- Αξίζει να σταθούμε σε δύο από τα πρόσωπα, στα οποία αναφέρεται η ηρωίδα: το Θεοκλύμενο και τη Θεονόη. Τα δύο παιδιά του Πρωτέα, ο Θεοκλύμενος και η Θεονόη, είναι επινοήσεις του Ευριπίδη. Ο ποιητής διαχειρίζεται τη μυθική παράδοση όπως τον εξυπηρετεί καλύτερα στην κατασκευή της δικής του «ιστορίας».
- Ποιες προσδοκίες σου δημιουργούνται για τη δράση αυτών των ηρώων στο δράμα, με βάση και την ετυμολογία των ονομάτων τους;

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Ο ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΕΝΟΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΘΕΑΤΡΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ

Με το άνοιγμα της αυλαίας, βρίσκονται στη σκηνή η Μήδεια κι η Παραμάνη ακουμπισμένες καταγής, μπροστά σε μια χειράμαξα-σπίτι. Από μακριά, ανεπαίσθητες μουσικές και τραγούδια. Κι οι δυο τους ακούνε.

ΜΗΔ. Την ακούς;

ΠΑΡ. Ποια;

ΜΗΔ. Την ευτυχία. Αλητεύει.

ΠΑΡ. Τραγουδάνε στο χωριό. Μπορεί να 'χουνε γιορτή στα σπίτια τους, σήμερα.

ΜΗΔ. Μισώ τις γιορτές τους. Μισώ τη χαρά τους.

ΠΑΡ. Δεν είμαστ' από δω. (Μικρή σιγή) Στα δικά μας τα μέρη, γιορτάζουμε νωρίτερα. [...] Τι όμορφα που είν' τα παλικάρια της Κολχίδας όταν παλεύουν!

ΜΗΔ. Σώπα. [...]

ΠΑΡ. Α! εγώ είμαι γριά κι είναι πολύ μακρύς ο δρόμος... Γιατί; Γιατί φύγαμε, Μήδεια;

ΜΗΔ. (Κραυγάζει) Φύγαμε, γιατί αγαπούσα τον Ιάσονα, γιατί για χάρη του έκλεψα τον πατέρα μου, γιατί για χάρη του σκότωσα τον αδερφό μου! Σώπα καλή γυναίκα, σώπα! Νομίζεις πως είν'ωραίο να λέμε πάντα τα ίδια;

ΠΑΡ. Ζούσες σ' ένα ολόχρυσο παλάτι και τώρα καθόμαστ' εδώ, γερμένες στο χώμα σα δυο ζητιάνες, μπρος σ' αυτή τη φωτιά που σβήνει διαρκώς.

Ζ. Ανούιγ, *Μήδεια* (μτφρ. Φ. Κονδύλης)

(Από το Ζ. Ανούιγ, *Μήδεια* – Ιεζάβελ, Βιβλιοπωλείον «Δωδώνη»)

* Οι λέξεις με το σύμβολο αυτό (*) επεξηγούνται και στο Λεξικό Όρων της Αρχαίας Ελληνικής Τραγωδίας (σσ. 142-144).

Τα βάσανα του
παρελθόντος

Πώς κρίνεις αυτή την
άποψη;

1ος λόγος

2ος λόγος

Η ανατροπή της
συνηθισμένης
εικόνας για την
Ελένη

Τα βάσανά μου θα σας ιστορήσω.

Οι τρεις θεές, η Κύπριδα¹¹ κι η Ήρα
κι η Αθηνά, του Δία η θυγατέρα,
σε μια βραχοσπηλιά πήγαν της Ίδης¹²
την πιο όμορφη να κρίνει ο Πάρης. Όμως
την ομορφιά μου τάζοντάς του¹³ η Κύπρη

-αν όμορφο λογιέται¹⁴ ό,τι σου φέρνει
τη δυστυχία- και ταίρι του πως θα 'μαι,
κερδίζει το βραβείο. Και της Ίδης
αφήνοντας τις στάνες φτάνει ο Πάρης
γοργά στη Σπάρτη, για να με κερδίσει.

Οργίστηκ' η Ήρα που έτσι τη νικήσαν
κι εμπόδισε το γάμο μου μ' εκείνον.
Στου Πρίαμου το γιο δε δίνει εμένα,
παρά το είδωλό μου, φτιάχνοντάς το
σαν πλάσμα ζωντανό από τον αιθέρα
κι αυτός θαρρεί πως μ' έχει -κούφια ιδέα-¹⁵

ενώ δε μ' έχει καν. Έπειτα οι γνώμες
του Δία¹⁶ στα πάθη αυτά σωριάσαν κι άλλα
γιατί σήκωσε πόλεμο αναμέσο
στη χώρα των Ελλήνων και στους δόλιους
τους Τρωαδίτες, για να ξαλαφρώσει
τη μάνα γη απ' το πλήθος των ανθρώπων
κι ο πιο μεγάλος άντρας της Ελλάδας¹⁷
να γίνει ξακουστός.¹⁸ Εγώ βραβείο

παλικάριάς στους Έλληνες και Τρώες
ποτέ δεν ήμουν, ήταν τ' όνομά μου.
Με πήρε στις πτυχές ο Ερμής του αιθέρα
και σκεπασμένη σε θαμπή νεφέλη
-δε μ' άφησε χωρίς φροντίδα ο Δίας-
μ' έφερε στου Πρωτέα εδώ τα σπίτια,
κρίνοντας πως αυτός απ' όλους ήταν
πιο γνωστικός κι αγνό το γάμο μου έτσι
για το Μενέλαο θα κρατούσα. Τώρα

30

35

40

45

50

55

ΤΑ ΒΑΣΑΝΑ
ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ
ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

► Πώς άρχισαν
τα βάσανά της;

► Πώς αντέδρασε η Ήρα
στην κρίση του Πάρη;

► Πώς βρέθηκε η Ελένη
στην Αίγυπτο;

Η αντίθεση ανάμεσα στο
φαίνεσθαι και στο εἶναι

ΣΧΟΛΙΑ

11. Κύπριδα ονομάζεται η Αφροδίτη, θεά της ομορφιάς, επειδή σύμφωνα με την παράδοση αναδύθηκε από τη θάλασσα της Κύπρου.
12. Βουνό της Μ. Ασίας κοντά στην Τροία. Εκεί ζούσε ο Πάρης ως βοσκός, όταν οι τρεις θεές του ζήτησαν να δώσει το μήλο της Έριδας στην ομορφότερη.
13. Η Ελένη εμφανίζεται εδώ σαν ένα απλό πιόνι στα σχέδια της θεάς. Στη συνέχεια εκφράζει απέχθεια για την ομορφιά της, καθώς θεωρεί ότι στην περίπτωση της το χαρακτηριστικό αυτό προκαλεί δυστυχία.
14. λογιέται = θεωρείται.
15. Στο πρωτότυπο κενή δόκησις (< δοκεῖ = φαίνεται): εικασία, γνώμη, φαντασία.
16. Η δυστυχία της Ελένης δεν οφείλεται μόνο στην οργή της Ήρας, αλλά συνέβαλαν και τα σχέδια του Δία.
17. Εννοεί τον Αχιλλέα.
18. Εδώ γίνεται μια διάκριση ανάμεσα στην αιτία και την πρόφαση του πολέμου: η Ελένη είναι μόνο η πρόφαση, ενώ πραγματική αιτία είναι το σχέδιο του Δία.

Σημαντικό:

Αρχική κατάσταση της δράσης

- Ο υποκριτής που υποδύεται την Ελένη με την έναρξη του δράματος καλείται να αποδώσει έναν εκτενή μονόλογο, που θεωρείται στατικός και αντιθεατρικός, εφόσον χαρακτηριστικό γνώρισμα κάθε θεατρικού έργου είναι η δράση και όχι η απαγγελία (βλ. και ορισμό της τραγωδίας από τον Αριστοτέλη: *δρώντων καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας*).
- Με ποιους τρόπους φαντάζεσαι ότι ο υποκριτής θα προσπαθούσε να κινήσει το ενδιαφέρον των θεατών;

Ελένη (Α. Λαδικού, Κ.Θ.Β.Ε., 1982, σκην. Α. Βουτσινάς)

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

- Τι να την κάνω/τη ζωή πια: αναρωτιέται η Ελένη.
 - Ποιοι λόγοι, σύμφωνα με όσα υποστηρίζει, την οδήγησαν σε αυτή την τραγική παραίτηση;
 - Ως θεατής/αναγνώστης της τραγωδίας πώς αισθάνεται κανείς ακούγοντάς την; Πιστεύεις πως αρχίζει να βιώνει ότι ο Αριστοτέλης ονόμαζε *ἔλεος** και *φόβος*;
- Την εποχή του Ευριπίδη οι άνθρωποι, ζώντας σε καιρούς αναστάτωσης και πολέμου, μεταβολών αιφνιδίων και απρόσμενων, αισθάνονται ότι δεν ελέγχουν τη μοίρα τους, δεν επικρατεί πάντα το δίκαιο, δεν αμείβονται πάντα οι καλοί ούτε τιμωρούνται πάντα οι κακοί.
 - Πιστεύεις ότι η αντίληψη αυτή περνάει και στην ιστορία της Ελένης, όπως αρχίζει σιγά σιγά να τη στήνει ο τραγικός ποιητής;
 - Θα μπορούσε μια τέτοια αντίληψη να μας συγκινήσει ακόμα και σήμερα;

Ελένη (Α. Λαδικού, Κ.Θ.Β.Ε., 1982, σκην. Α. Βουτσινάς)

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

Ο Πάρης παίρνει την Ελένη.
Ανάμεσά τους ο Έρωτας
(ερυθρόμορφο αγγείο του 5ου αι. π.Χ.)

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Η ΕΝΟΧΗ ΕΛΕΝΗ

ΑΝΤΡΟΜΑΧΗ. Ω του Τυνδάρεου
βλαστάρι, κόρη εσύ του Δία δεν είσαι,
από πολλούς θα φύτρωσες πατέρες,
απ' τον Αλάστορα,¹ ύστερ' απ' το Φθόνο,
το Φόνο και το Θάνατο κι απ' όσα
η γη θρέφει κακά· δε θα πιστέψω

ποτέ πως σ' έχει κάμει ο Δίας, εσένα,
λάμια τόσων Ελλήνων και βαρβάρων.
Α να χαθείς! Απ' τα όμορφα σου μάτια
βγήκε η φριχτή καταστροφή, η ρημάχτρα
των ξακουσμένων κάμπων της Φρυγίας.

Ευριπίδης, *Τρωαδίτισσες*, στ. 766-773

(μτφρ. Θ. Σταύρου)

(Από το *Τραγωδίες του Ευριπίδη*,
Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»)

1. Αλάστορας: δαίμονας της εκδίκησης, εκδικητής

Η συνηθισμένη
εικόνα για την
Ελένη

Τα βάσανα του παρόντος	βρίσκομαι εδώ κι ο δόλιος μου άντρας πήγε, μαζεύοντας στρατό, στην Τροία τα κάστρα ζητώντας να με πάρει πίσω. Κι έχουν στου Σκάμαντρου ¹⁹ χαθεί το ρέμα πλήθος ψυχές για μένα· κι ενώ τόσα πάθη	60	ΤΑ ΒΑΣΑΝΑ ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ ΣΤΟ ΠΑΡΟΝ
Η σημασία της κατάρας ...	τράβηξα, από παντού ακούω κατάρες, ²⁰ προδότρα με λογιάζουνε του αντρός μου κι αιτία για να μπλέξουνε σε μέγα πόλεμο οι Έλληνες. Τι να την κάνω τη ζωή πια; Ο Ερμής αυτόν το λόγο μου είπε ²¹ στη δοξασμένη εγώ τη Σπάρτη θα ζήσω με τον άντρα μου και πάλι, που θα το μάθει πως ποτέ δεν πήγα στην Τροία στο κρεβάτι κάποιου ξένου. Κι όσο ο Πρωτέας έβλεπε τον ήλιο, κανείς για γάμο δε μιλούσε· μα όταν μπήκε στη σκοτεινιά της γης εκείνος, γυναίκα με ζητά ολοένα ο γιος του.	65	► Σε ποια κατάσταση βρίσκεται τώρα η Ελένη;
Να σχολιαστεί ...	Τον άντρα μου τιμώντας, στου Πρωτέα το μήνιμα ετούτο <u>ικέτισσα προσπέφτω</u> , ²² <u>καθάρια να κρατήσει την τιμή μου</u> .	70	► Ποια είναι η μοναδική της ελπίδα;
η έννοια της ικεσίας και του ασύλου	Γιατί, αν κακό όνομα έχω στην Ελλάδα, το σώμα μου η ντροπή να μη μολύνει.	75	► Τι απειλεί τώρα την Ελένη και πώς εκείνη το αντιμετωπίζει;
		80	Ο πόλεμος ως κάτι το αντι-ηρωικό

ΣΧΟΛΙΑ

19. Ποτάμι κοντά στην Τροία.
20. Οι κατάρες προς την Ελένη αποτελούν κοινό τόπο στην αρχαία ελληνική γραμματεία, ένα δηλαδή μοτίβο επαναλαμβανόμενο.
21. Η αναφορά της Ελένης στην προφητική υπόσχεση του Ερμή έρχεται ως απάντηση στην προηγούμενη ερώτηση, για να δείξει δηλαδή πώς άντεξε ως τώρα τα δεινά της.
22. Καταφεύγοντας η Ελένη στο μήνιμα του Πρωτέα, που θεωρείται από το Θεοκλόμενο χώρος ιερός, εξασφαλίζει άσυλο. Εδώ αναφέρεται πρώτη φορά το μήνιμα του Πρωτέα, το οποίο θα παίξει σημαντικό ρόλο στο δράμα.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

- Το κείμενο που μελετάμε γράφτηκε για να παρασταθεί, οπότε ενσωματώνονται σε αυτό και σκηνογραφικές πληροφορίες.
 - Αν ήσουν σκηνογράφος, ποια στοιχεία θα αντλούσες και πώς θα τα αξιοποιούσες, για να σχεδιάσεις το σκηνικό της παράστασης;
 - Ας μην ξεχνάμε όμως ότι οι σκηνογράφοι πολλές φορές δεν ακολουθούν πιστά τις «οδηγίες» του κειμένου. Φαίνεται κάτι τέτοιο στις διπλανές φωτογραφίες;

Σκηνικό για παράσταση της Ελένης (Κ.Θ.Β.Ε., 1982, σκηνογρ. Δ. Φωτόπουλος)

Σκηνικό με κάτοπτρα για παράσταση της Ελένης (Αμφιθέατρο, 1999)

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Στον κόσμο της Ελένης θα διαπιστώσουμε σιγά σιγά ότι τίποτε δεν είναι όπως αρχικά φαίνεται και όλοι σχεδόν οι ήρωες βιώνουν λιγότερο ή περισσότερο τις συνέπειες κάποιας πλάνης. Στο πρώτο μέρος του Προλόγου κυρίαρχη είναι η αντίθεση ανάμεσα στην πραγματική Ελένη (είναι), που βρίσκεται στην Αίγυπτο, και το είδωλό της (φαίνεται), που βρέθηκε στην Τροία. Η αντίθεση ανάμεσα στο είναι και το φαίνεται, που απηχεί προβληματισμούς της εποχής, είναι καθοριστική για τη ζωή της Ελένης και θα ρυθμίσει, ως ένα βαθμό, την εξέλιξη του έργου.
 - Ας εντοπίσουμε σημεία του κειμένου, στα οποία γίνεται σαφής αυτή η αντίθεση.
- Ο μονόλογος της Ελένης τελειώνει με μια αντίθεση: από τη μια η προσδοκία ότι θα ζήσει ευτυχισμένη με το Μενέλαο, όπως διαβεβαίωσε ο Ερμής, και από την άλλη ο φόβος ότι θα εξαναγκαστεί να παντρευτεί το Θεοκλύμενο.
 - Τι γνώθεις να βαραίνει περισσότερο: Η ελπίδα ή ο φόβος;

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Η ΜΑΤΙΑ ΜΙΑΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΗΘΟΠΟΙΟΥ

Από την πλευρά μου καθορίζω την ερμηνεία ήδη από τον πρόλογο, έναν πρόλογο με ξεχωριστό ενδιαφέρον, που αναφέρει γύρω στις 17 φορές τη λέξη «εγώ». Και είναι μια πρόκληση αυτή η μελέτη του εγώ, της ταυτότητάς μου ως Ελένης. Διότι εκείνη που βγαίνει και παίζει δεν είναι το είδωλο, το σύννεφο, το αέρινο κατασκευάσμα της Ήρας. Κάνει ένα παιχνίδι: θέλει η ίδια να τοποθετήσει τον εαυτό της ενώπιον του κοινού. Και τα κάτοπτρα του σκηνικού συμβάλλουν σε αυτό το παιχνίδι της: η Ελένη της σάρκας και των οστών, η Ελένη του ειδώλου.

Λήδα Τασοπούλου (η Ελένη στην παράσταση του Αμφιθέατρου), σε συνέντευξή της στον ημερήσιο Τύπο

(Το Βήμα, 18/07/1999)

Ελένη
(Λ. Τασοπούλου,
Αμφιθέατρο, 1999,
σκην. Σ. Ευαγγελάτος)

2η ΣΚΗΝΗ (στ. 83-191)

ΤΕΥΚΡΟΣ¹ Το κάστρο ετούτο ποιος εξουσιάζει;

Γιατί, από τις στοές και τους ωραίους
θριγκούς² που το κυκλώνουν, για παλάτι
άρχοντα πλούσιου μπορείς να το νομίζεις.³
Αα!⁴

Θεοί, ποιαν όψη αντίκρισα; Κοιτάζω
την πολυμίσητη θωριά κακούργας
γυναίκας, που ξεκλήρισε κι εμένα
κι όλους τους Αχαιούς. Άμποτε να 'χεις
την έχθρα των θεών που τόσο μοιάζεις
με την Ελένη. Κι αν σε ξένη χώρα
δε βρισκόμουν,⁵ με τούτη τη σαίτα
που αλάθευτα χτυπά θ' αφανιζόσουν,
για να γευτείς αυτή τη χάρη, αφού είσαι
παρόμοια με του Δία τη θυγατέρα.

ΕΛΕ. Γιατί, δυστυχισμένε, όποιος και να 'σαι,
μ' αποστράφηκες έτσι και μου δείχνεις
μίσος για τα δεινά που 'φερε κείνη;

ΤΕΥ. Έσφαλα' η οργή με συνεπήρε
πιότερο απ' όσο θα 'πρεπε' η Ελλάδα
βαθιά μισεί, να ξέρεις, την Ελένη'
συχώρα με, κυρά, γι' αυτά τα λόγια.

ΕΛΕ. Ποιος είσαι και από ποια χώρα εδώ φτάνεις;

ΤΕΥ. Ένας από τους Έλληνες τους δόλιους.

ΕΛΕ. Γι' αυτό λοιπόν δε στέργεις⁶ την Ελένη.
Ποιος είσαι κι από πού; Ποιος ο γονιός σου;

ΤΕΥ. Με λένε Τεύκρο, γιος του Τελαμώνα,
και Σαλαμίνα η γη που μ' έχει θρέψει.

ΕΛΕ. Στον τόπο εδώ του Νείλου τι γυρεύεις;

ΤΕΥ. Με διώξαν οι δικοί μου απ' την πατρίδα.

ΕΛΕ. Θα' σαι δυστυχισμένος' ποιος σε διώχνει;

ΤΕΥ. Ποιος άλλος; Ο πατέρας Τελαμώνας.

ΕΛΕ. Γιατί; Κάποιο κακό θα 'ναι η αιτία.

ΤΕΥ. Στην Τροία εχάθη ο Αίας, ο αδελφός μου.

ΕΛΕ. Πώς; Δεν εχάθη απ' το δικό σου χέρι;⁷

ΤΕΥ. Ρίχτηκε στο σπαθί του κι εσκοτώθη.

ΕΛΕ. Μανία τον ήρξε; Αλλιώς δε θα τολμούσε.

ΤΕΥ. Ξέρεις το τέκνο του Πηλέα, τον Αχιλλέα;

Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΤΟΥ ΤΕΥΚΡΟΥ
- Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ

► Πώς αντιδρά ο ξένος
όταν βλέπει την Ελένη;

► Ποιος είναι ο ξένος
κι από πού έρχεται;

► Πώς βρέθηκε στην Αίγυπτο;

Τα κενά της ιστορίας;
Τι έγινε στην Τροία;

Υπάρχουν κοινά σημεία μεταξύ
Ελένης και Τεύκρου

μακριά από τον τόπο τους
δυστυχία βάσανα

Η συμπεριφορά του Τεύκρου: φθορά αξιών
π.χ. σαρκασμός για τον πατέρα του

115 Η πράξη του πατέρα ως αποτέλεσμα της ηθικής
και συναισθηματικής σύγχυσης που προκάλεσε
ο πόλεμος

120

ΣΧΟΛΙΑ

1. Ήρωας του τρωικού μυθολογικού κύκλου, ξακουστός τοξότης.
2. Το τμήμα του κτιρίου που βρίσκεται ανάμεσα στα κιονόκρανα και τη στέγη.
3. Οι ήρωες του Ευριπίδη συνήθιζαν να περιγράφουν επιβλητικά κτίρια' ίσως αυτό να αποτελεί σκηνογραφική υπόδειξη ή να έχει σχέση με τη φτωχή σκηνογραφία του θεάτρου του 5ου αι. π.Χ. και την προσπάθεια του ποιητή να κινήσει τη φαντασία του θεατή.
4. Τώρα που ο Τεύκρος αντιλαμβάνεται την παρουσία της Ελένης, αισθάνεται κατάπληξη λόγω της ομοιότητάς της με τη μισητή του «Ελένη».
5. Η παρουσία σε μια ξένη χώρα μπορεί βέβαια να προσφέρει στον ξένο προστασία και άσυλο, από την άλλη όμως ο ξένος έχει την υποχρέωση να σέβεται τη χώρα, στην οποία βρίσκεται, και τους κατοίκους της.
6. στέργεις = αγαπάς, συμπαθείς.
7. Η Ελένη αναρωτιέται μήπως ο Τεύκρος ήταν αδελφοκτόνος και γι' αυτό τον έδιωξε ο πατέρας του Τελαμώνας.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

Από την Ελένη μάθαμε την προϊστορία της δράσης και ακούσαμε τα βάσανά της. Υπάρχουν ωστόσο ακόμη κενά. Τι να έγινε άραγε στην Τροία; Πού να βρίσκεται ο Μενέλαος; Αχαιοί και Τρωαδίτες συνεχίζουν να την καταριούνται ως υπαίτια του πολέμου;

- Το νέο πρόσωπο που εμφανίζεται αναπάντεχα στη σκηνή ίσως μας καλύψει αυτά τα κενά.
 - Με ποιον τρόπο μαθαίνουμε ποιος είναι;
 - Με βάση το κείμενο, πώς φαντάζεσαι τη σκευή* του;
 - Ας παρατηρήσουμε την παράπλευρη απεικόνιση του Τεύκρου. Σε ποια χαρακτηριστικά επιμένει ο καλλιτέχνης; Στη μακέτα του ζωγράφου Φασιανού προβάλλονται τα ίδια χαρακτηριστικά:

Τεύκρος (θραύσμα κορινθιακού αγγείου του 6ου αι. π.Χ.)

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Συνομιλητής της Ελένης σε αυτήν τη σκηνή είναι ένας ήρωας του Τρωικού πολέμου, ο Τεύκρος.
 - Ας επισημάνουμε τις πληροφορίες που μεταφέρει ο Τεύκρος και συμπληρώνουν την προϊστορία της δράσης.
 - Ας αναρωτηθούμε γιατί ανάμεσα σε τόσους ομηρικούς ήρωες επιλέγεται ένας νικητής αυτού του πολέμου και μάλιστα ο Τεύκρος.
 - Διακρίνεις κάποια κοινά στοιχεία στη ζωή και στις περιπέτειες της Ελένης και του Τεύκρου;
- Τον αφηγηματικό μονόλογο της Ελένης διαδέχεται ο διάλογος. Τα δύο πρόσωπα, καθώς διαλέγονται, ζητούν και δίνουν πληροφορίες, εκφράζουν τα συναισθήματά τους ή τις απόψεις τους, με τη μορφή σύντομων διαλόγων ή στιχομυθίας*. Ας δούμε:
 - Σε ποιες στιγμές και για ποιους λόγους οι ήρωες φτάνουν στη γρήγορη εναλλαγή των λόγων (στιχομυθία);
 - Ποια συναισθήματα σου προκαλεί ως θεατή/αναγνώστη αυτή η μορφή διαλόγου;

Τεύκρος - Ελένη (Ρ. Αξελός - Α. Λαδικού, Κ.Θ.Β.Ε., 1982, σκην. Α. Βουτσινάς)

Τεύκρος
(μακέτα από το
ζωγράφο Αλ. Φασιανό)

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΤΕΥΚΡΟΥ: ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΥΠΑΙΝΙΓΜΟΣ;

Ο Ευριπίδης θέλησε από την πρώτη κιόλας σκηνή του νέου δράματος να χαιρετίσει το μυθικό πρόγονο ενός πιστού σύμμαχου των Αθηνών [του σύγχρονου βασιλιά της Κύπρου Ευαγόρα, που είχε αναλάβει την εξουσία το 412 π.Χ.], ενός φίλου των δύσκολων ημερών, που, μέσα στη γενική αποστασία των πόλεων της αθηναϊκής συμμαχίας, ερχόταν να συγκινήσει και να τονώσει την πόλη της Παλλάδας τασσόμενος αποφασιστικά με τους ηττημένους της Σικελίας [...]. Η εμφάνιση στο «Λογείον» του θεάτρου του Διονύσου, την άνοιξη του έτους εκείνου, του προγόνου των Τευκρίδων της Κύπρου, είχε, τη χρονική εκείνη περίοδο, την αξία μιας πολύτιμης ενθάρρυνσης. Τη στιγμή που οι Αθηναίοι θρηνούσαν τη μεγαλύτερη καταστροφή της ιστορίας τους, ήταν η κατάλληλη ευκαιρία να τους παρουσιάσει το πρόσωπο του φίλου αυτού των κακών ημερών, ο οποίος, σαν σταλμένος από τη θεία πρόνοια, εκφραζόταν υπέρ αυτών.

H. Gregoire

(Από το Ευριπίδης, Ελένη, Εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια Ερρ. Χατζηγεωργίου, Ι. Ζαχαρόπουλος)

ΕΛΕ.	Ναι·		
ΤΕΥ.	πήγε, όπως λεν, μνηστήρας της Ελένης.		
ΕΛΕ.	Σαν αφανίστηκε, άφησε μεγάλη		
ΤΕΥ.	για τ' άρματά του αμάχη στους συμμάχους.		
ΕΛΕ.	Και πώς αυτό τον Αίαντα έχει βλάβει;	125	
ΤΕΥ.	<u>Σκοτώθηκε που πήρε άλλος τα όπλα.</u> ⁸		
ΕΛΕ.	Και για τις συμφορές εκείνου πάσχεις;		
ΤΕΥ.	Γιατί δε χάθηκα κι εγώ μαζί του.		
ΕΛΕ.	Ήσουν λοιπόν στην Ξακουσμένη Τροία, ξένε;		
ΤΕΥ.	<u>Την κούρσεψα, μα πάω κι εγώ χαμένος.</u>	130	
ΕΛΕ.	<u>Την έκαψαν, την έχουν κάνει στάχτη;</u>		
ΤΕΥ.	Δε μένει από τα κάστρα της σημάδι.		
ΕΛΕ.	<u>Δύσμοιρη</u> ⁹ Ελένη, παν για σένα οι Φρύγες.		
ΤΕΥ.	Κι οι Έλληνες ¹⁰ τρανό κακό έχει φέρει.		
ΕΛΕ.	Πόσος καιρός που πήρατε την πόλη;	135	
ΤΕΥ.	Εφτά χρονιές περάσαν από τότε.		
ΕΛΕ.	Και πρώτα πόσο μείνατε στην Τροία;		
ΤΕΥ.	<u>Πολλά φεγγάρια, δέκα χρόνια ακέρια.</u>		
ΕΛΕ.	Και την Ελένη πήρατε της Σπάρτης;		
ΤΕΥ.	Την έσυρε ο Μενέλαος απ' την κόμη. ¹¹	140	
ΕΛΕ.	Είδες εσύ τη δύστυχη ή σου το 'παν;		
ΤΕΥ.	<u>Με τα ίδια μου τα μάτια, ως βλέπω εσένα.</u>		
ΕΛΕ.	<u>Σκεφτείτε</u> ¹² μη θεόσταλτη ήταν πλάνη.		
ΤΕΥ.	Άλλη κουβέντα πιάσε όχι για κείνη.		
ΕΛΕ.	Κι ό,τι έχεις δει για αλήθεια το λογιάζεις;	145	
ΤΕΥ.	<u>Την είδα εγώ κι ακόμα ο νους τη βλέπει.</u> ¹³		
ΕΛΕ.	Έφτασε με τον άντρα της στο σπίτι;		
ΤΕΥ.	Μήτε στο Άργος, μήτε στον Ευρώτα.		
ΕΛΕ.	Άαχ' συμφορά για κείνους ¹⁴ που δε στέργεις.		
ΤΕΥ.	<u>Κι οι δυο χαθήκαν, όπως λέει ο κόσμος.</u>	150	
ΕΛΕ.	Αντάμα δεν αρμένισαν οι Αργίτες;		
ΤΕΥ.	<u>Ναι, μα τους χώρισε τρανή φουρτούνα.</u>		
ΕΛΕ.	Σε ποια μεριά του πέλαγου σκορπίσαν;		
ΤΕΥ.	Καταμεσís στο Αιγαίο, όπως διαβαίνουν.		
ΕΛΕ.	<u>Δεν είδαν το Μενέλαο από τότε;</u>	155	
ΤΕΥ.	<u>Κανείς' νεκρό τον έχουν στην Ελλάδα.</u>		

ΟΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ
ΤΟΥ ΤΕΥΚΡΟΥ

- για την Τροία
- για τους Έλληνες
- για την Ελένη
- για την οικογένειά της

Η διπλή σημασία της λέξης

ἀναίτιος - παναίτιος

Η αντίθεση ανάμεσα στη γνώση και στην άγνοια

Πώς αξιολογείς αυτή την αναφορά;

ΣΧΟΛΙΑ

- Ο Τεύκρος αναφέρεται στη διαμάχη των Αχαιών αρχηγών για τα όπλα του νεκρού Αχιλλέα, που είναι γνωστή ως κρίσις τῶν ὄπλων. Αυτά δόθηκαν τελικά στον Οδυσσέα, πράγμα που οδήγησε τον Αίαντα στην αυτοκτονία.
- Στο πρωτότυπο υπάρχει η λέξη τλήμων, που έχει δύο σημασίες: α) (ενεργητική) αυτή που προξένησε συμφορές (έτσι θα ερμηνεύει τη λέξη ο Τεύκρος) και β) (παθητική) αυτή που πέρασε συμφορές (αυτήν τη σημασία προφανώς δίνει στη λέξη η Ελένη).
- Βασικό μοτίβο πολλών έργων του Ευριπίδη είναι ότι οι συμφορές του πολέμου πλήττουν όχι μόνο τους ηττημένους αλλά και τους νικητές.
- Συνήθιζαν να σέρνουν από την κόμη (τα μαλλιά) τις αιχμάλωτες γυναίκες. Άρα ο Μενέλαος θεωρούσε ένοχη την Ελένη.
- Η Ελένη δε χρησιμοποιεί τυχαία πληθυντικό μιλώντας στον Τεύκρο είναι σαν να απευθύνεται σε όλους τους Έλληνες.
- Μια πιο πιστή μετάφραση θα ήταν: Την είδα εγώ, και αυτός που βλέπει είναι ο νους, δηλαδή είδα την Ελένη με τα μάτια μου και ο νους μου (= η λογική μου) επιβεβαιώνει την αλήθεια αυτών που είδα. Εκφράζει έτσι την ακλόνητη πεποίθησή του.
- Εννοεί τον εαυτό της, ίσως και το Μενέλαο.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

- Αφού παρατηρήσουμε προσεκτικά τις διπλανές φωτογραφίες από σύγχρονες παραστάσεις αρχαίου δράματος, ας συζητήσουμε ποιο από τα πρόσωπα που απεικονίζονται θα μπορούσε να είναι ο Τεύκρος.

Γ. Λαζάνης

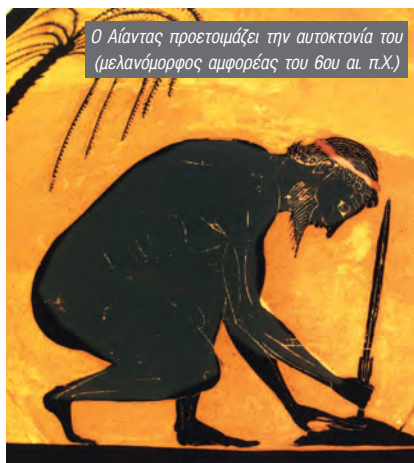
Ν. Τζόγιας

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Παράλληλα με την αντίθεση ανάμεσα στην πραγματική Ελένη και στο είδωλό της, παρακολουθούμε και την πάλη ανάμεσα στη *γνώση* και την *άγνοια*. Καθένας από τους συνομιλητές γνωρίζει κάτι που ο άλλος αγνοεί. Έτσι προκύπτει η περίφημη τραγική ειρωνεία*: ένα από τα πρόσωπα του δράματος ή και όλοι οι ήρωες αγνοούν την αλήθεια που γνωρίζουν οι θεατές, οπότε και τα λόγια τους δεν έχουν το ίδιο νόημα για όλους.
- Μπορείς να εντοπίσεις παραδείγματα τραγικής ειρωνείας στο διάλογο Τεύκρου-Ελένης;
- Την *κούρσεψα, μα πάω κι εγώ χαμένος*, αναφωνεί ο Τεύκρος, ένας από τους πολεμιστές/νικητές του Τρωικού πολέμου, παρουσιάζοντας έτσι τον πόλεμο όχι στην ηρωική-επική του διάσταση αλλά ως αιτία συμφορών. Η *παράδοξη* αυτή δήλωση μπορεί να αποτελέσει και την αφορμή, για να αρχίσουμε να διερευνούμε τους προβληματισμούς του Ευριπίδη για τον πόλεμο και να τους συνδέσουμε με το ιστορικό πλαίσιο του έργου.

Σημαντικό!

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 5

Ο Αίαντας προετοιμάζει την αυτοκτονία του (μελανόμορφος αμφορέας του βου αι. π.Χ.)

«ΣΤΗΝ ΤΡΟΙΑ ΕΧΑΘΗ Ο ΑΙΑΣ, Ο ΑΔΕΛΦΟΣ ΜΟΥ»

[Ο Τεύκρος θρηνεί πάνω από το πτώμα του αδελφού του Αίαντα.]

Ω θέαμα αβάσταχτο και τόλμημα φριχτό!
Ποιες πίκρες μού γεννάει ο θάνατός σου!
Τώρα πια πού να πάω, σε ποιους ανθρώπους,
εγώ που δε σου στάθηκα διόλου
στις συμφορές;
Μήπως ο Τελαμώνας, ο πατέρας μας,
καλόγνωμος θα με δεχτεί και με χαρά,
χωρίς εσένα αν φτάσω;
Ναι! Σίγουρα!
Και τι δε θα πει, πόσες κακίες
δε θα βρει να ξεστομίσει,

[...]
Τέλος, διωγμένος απ' τη γη μου θα βρεθώ
και δούλος θα φανώ, ενώ είμαι ελεύθερος.
Αυτά με περιμένουν στην πατρίδα' κι εδώ
στην Τροία, πολλοί οι εχθροί, και λίγοι
που με στηρίζουν.
Και για όλα τούτα αιτία ο θάνατός σου.
Αλίμονό μου, τι θα κάνω;

Σοφοκλής, *Αίας*, στ. 1004-1010, 1019-1024
(μτφρ. Εν Κύκλω, επιμ. Μ. Πόση)

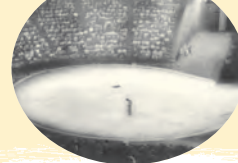
(Από το Σοφοκλής, *Αίας*, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου)

ΕΛΕ.	Ὦω δυστυχία ¹⁵ κι η μάνα της Ελένης;		
ΤΕΥ.	Τη Λήδα λες; Επήγε πια στον Άδη.		
ΕΛΕ.	Για τις ντροπές της κόρης της εχάθη;		
ΤΕΥ.	Ναι, μια θηλιά περνώντας στο λαιμό της. ¹⁶	160	
ΕΛΕ.	Ζουν του Τυνδάρεω οι δυο γιοι ή δε ζούνε; ¹⁷		
ΤΕΥ.	Και ναι και όχι· υπάρχει διπλή φήμη.		
ΕΛΕ.	Ποια γνώμη η πιο καλή; Αχ! συμφορές μου.		
ΤΕΥ.	Άστρα γινήκαν και θεούς τους λένε. ¹⁸		
ΕΛΕ.	Καλός αυτός ο λόγος· η άλλη φήμη;	165	
ΤΕΥ.	Πως σκοτωθήκαν για την αδελφή τους. ¹⁹		
	Όμως τα λόγια φτάνουνε· δε θέλω διπλά να κλαίω γι' αυτά και να στενάζω. Σκοπός μου που ήρθα στο παλάτι ετούτο είναι να βρω τη μάντισσα Θεονόη ²⁰	170	Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΤΑΞΙΔΙΟΥ ΤΟΥ ΤΕΥΚΡΟΥ - Η ΑΠΟΧΩΡΗΣΗ ΤΟΥ
	βοήθησέ με εσύ μαντιέες να πάρω με πρώτο αγέρι πώς θα ταξιδέψω. στη θαλασσόζωση να φτάσω Κύπρο, που με χρησμό με πρόσταξεν ο Φοῖβος	175	Τι ζητάει από την Ελένη ο Τεύκρος;
	μια πόλη εκεί να ιδρύσω κατοικώντας και να την ονομάσω Σαλαμίνα, το πατρικό νησί μου έτσι τιμώντας.		Πώς αντιμετωπίζει το αίτημά του η Ελένη και με ποια δικαιολογία;
ΕΛΕ.	Θα σ' οδηγήσει το ίδιο το ταξίδι· μα φύγε, ξένε, γρήγορα απ' τη χώρα, ο γιος πριν σ' αντικρίσει του Πρωτέα που βασιλεύει εδώ· πήγε κυνήγι	180	
	με τα σκυλιά του· κι όποιον θα πετύχει Έλληνα τον σκοτώνει. Την αιτία μη θέλεις να τη μάθεις· δε στη λέω· έπειτα και σε τι θα σ' ωφελούσα; ²¹	185	Ποια είναι η πραγματική αιτία;
ΤΕΥ.	Γυναίκα, μίλησες σωστά· μακάρι τη χάρη σου οι θεοί να ξεπληρώσουν. Είσαι όμοια στο κορμί με την Ελένη, μα δεν της μοιάζεις στην ψυχή. Να πάει κατά χαμού, ποτέ της στον Ευρώτα μη φτάσει· εσύ καλό να βλέπεις πάντα.	190	

Τραγική ειρωνεία

ΣΧΟΛΙΑ

- Σύμφωνα με τις συμβάσεις του θεάτρου, τα λόγια αυτά λέγονται έτσι, ώστε να δίνεται η εντύπωση ότι ο Τεύκρος δεν την ακούει.
- Η αυτοκτονία της Λήδας είναι επινόηση του Ευριπίδη. Με απαγχονισμό στην αρχαία τραγωδία αυτοκτονούσαν συνήθως οι γυναίκες που αισθάνονταν ντροπή. Έτσι η Ελένη, αν και αθώα, αισθάνεται υπεύθυνη για το θάνατο των προσφιλών της προσώπων.
- Εννοεί τα αδελφια της, Κάστορα και Πολυδεύκη, τους περίφημους Διόσκουρους.
- Σύμφωνα με το μύθο, ο Δίας χάρισε την αθανασία στους Διόσκουρους, που έγιναν οι προστάτες των ναυτικών και ταυτίστηκαν με τον αστερισμό των Διδύμων.
- Ο Ευριπίδης επινόησε το θάνατό τους για τον ίδιο λόγο που επινόησε και την αυτοκτονία της Λήδας.
- Ο σκοπός του ταξιδιού του Τεύκρου είναι ακόμα μια επινόηση του Ευριπίδη, που προβάλλει τις μαντικές ικανότητες της Θεονόης και δικαιολογεί την παρουσία του στην Αίγυπτο.
- Η αιτία, προφανώς, είναι ο φόβος του Θεοκλύμενου μήπως έλθουν Έλληνες (ιδίως ο Μενέλαος) και πάρουν πίσω στην Ελλάδα την αγαπημένη του Ελένη· όμως η Ελένη δεν αποκαλύπτει την αιτία στον Τεύκρο, γιατί έτσι θα πρόδιδε την ταυτότητά της.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

- Ο ποιητής μέσα από τα λόγια του Τεύκρου δίνει κι άλλες πληροφορίες για το σκηνικό. Τα στοιχεία αυτά οι θεατές της παράστασης μπορούν να τα δουν:
 - με τα ίδια τους τα μάτια (ρεαλιστικό σκηνικό),
 - με τα «μάτια» της φαντασίας τους (αφαιρετικό σκηνικό).
- Ας παρατηρήσουμε τη διπλανή φωτογραφία. Ως θεατής της παράστασης αυτής τι θα «έβλεπες» ακούγοντας τον Τεύκρο;

Μακέτα σκηνικού του Γ. Ζιάκα για παράσταση της Ελένης, Θ.Ο.Κ., 1993, σκην. Ν. Χαλαράμπος

- Ο Τεύκρος ήρθε στη σκηνή από τη μία πάροδο* και τώρα αποχωρεί από την ίδια, για να συνεχίσει το ταξίδι του. Αν λάβεις υπόψη σου όσα αναφέρει ο Τεύκρος και τη θεατρική σύμβαση της εποχής, από ποια πάροδο πιστεύεις ότι γίνεται η είσοδος και η έξοδός του από τη σκηνή;

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Η Ελένη, ύστερα από τη σύντομη συνομιλία της με τον Τεύκρο, μένει και πάλι μόνη της στη σκηνή. Η κατάσταση όμως στο μεταξύ δεν είναι η ίδια.
 - Ας συζητήσουμε τι πρόσφερε η συνάντηση Τεύκρου-Ελένης. Πιο συγκεκριμένα, μπορούμε να εξετάσουμε γιατί η συνάντηση αυτή επιδεινώνει την τραγική θέση της ηρωίδας.
 - Πώς φαντάζεσαι ότι η συνάντηση αυτή θα μπορούσε να επηρεάσει την εξέλιξη του έργου (δραματική οικονομία);
- Ο Πρόλογος ολοκληρώνεται. Μπορούμε να κάνουμε κάποιες υποθέσεις (και να τις επιβεβαιώσουμε ή να τις διαψεύσουμε αργότερα) για τη λειτουργία του ως προς:
 - την εξέλιξη της δράσης,
 - τα θέματα που θα θιγούν στο δράμα.

Τεύκρος (Ζ. Ρούμπος, Εταιρεία Θεάτρου «Η άλλη πλευρά», 2004, σκην. Α. Μιχόπουλος)

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 6

«ΚΙ Ο,ΤΙ ΕΧΕΙΣ ΔΕΙ ΓΙΑ ΑΛΗΘΕΙΑ ΤΟ ΛΟΓΙΑΖΕΙΣ;»

Ήμουν κι εγώ στον πόλεμο τοξότης
το ριζικό μου ενός ανθρώπου που ξαστόχησε.

Αηδόνι ποιητάρη,
σαν και μια τέτοια νύχτα στ' ακροθαλάσσι του Πρωτέα
σ' άκουσαν οι σκλάβες Σπαρτιάτισσες κι έσυραν το θρήνο,
κι ανάμεσό τους –ποιος θα το 'λεγε– η Ελένη!
Αυτή που κυνηγούσαμε χρόνια στο Σκάμαντρο.
Ήταν εκεί, στα χείλια της ερήμον· την άγγιξα, μου μίλησε:
«Δεν είν' αλήθεια, δεν είν' αλήθεια» φώναζε.
«Δεν μπήκα στο γαλαζόπλωρο καράβι.

Ποτέ δεν πάτησα την αντρειωμένη Τροία». [...]
ήταν εκεί, στην όχθη ενός Δέλτα.
Και στην Τροία;
Τίποτε στην Τροία – ένα είδωλο.
Έτσι το θέλαν οι θεοί.
Κι ο Πάρης, μ' έναν ίσκιο πλάγιαζε σα να ήταν πλάσμα
ατόφιο
κι εμείς σφαζόμασταν για την Ελένη δέκα χρόνια.

Γ. Σεφέρης, «Ελένη» (απόσπασμα)
(Από το Γ. Σεφέρης, Ποιήματα, Ίκαρος)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τα βάσανά μου θα σας ιστορήσω (στ. 26), λέει η Ελένη κι αρχίζει να αναφέρεται στην αιτία των κακών. Προσπαθήστε να αποδώσετε περιληπτικά σε 10 γραμμές τα γεγονότα που αποτέλεσαν την αρχή των κακών.
2. Ωραία Ελένη, Πηνελόπη, Οδυσσέας: Με ποιον ή ποιους από αυτούς τους ήρωες της μυθικής παράδοσης έχει, κατά τη γνώμη σας, κοινά στοιχεία η Ελένη του Ευριπίδη;
3. «Η γενιά του Ευριπίδη διερωτάται και χειραφετείται» (Jacqueline de Romilly): Αναζητήστε στο μονόλογο της Ελένης στοιχεία που θα μπορούσαν να στηρίξουν αυτή την άποψη.
4. Κύρια λειτουργία του προλόγου στο αρχαίο δράμα θεωρείται η ενημέρωση των θεατών για τον τόπο, το χρόνο, τα βασικά πρόσωπα, την προϊστορία της δράσης και το κεντρικό νήμα της υπόθεσης. Ποια στοιχεία του Προλόγου επιτελούν την παραπάνω λειτουργία της Ελένης του Ευριπίδη;
5. Σύμφωνα με κάποιους μελετητές, ο Τεύκρος βρίσκεται σε τραγική θέση. Συμμερίζετε την άποψή τους; Να στηρίξετε την απάντησή σας σε όλες τις πληροφορίες που μας δίνει για τον εαυτό του ο Τεύκρος και στη συμπεριφορά του απέναντι στην Ελένη.
6. Ο Τεύκρος φτάνοντας στην Κύπρο αφηγείται τη συνάντησή με την Ελένη σε έναν παλιό συμπολεμιστή του...

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Ας υποθέσουμε ότι η τάξη σας αποφάσισε να ανεβάσει την *Ελένη*. Ένας από τους τομείς, με τους οποίους έχετε να ασχοληθείτε, είναι και το σκηνικό. Μπορείτε, λοιπόν, να σχεδιάσετε το σκηνικό που εσείς προτείνετε. Ιδέες μπορείτε να πάρετε από τα σκηνικά που απεικονίζονται στο βιβλίο σας (σελ. 9-21) και τη μακέτα που σχεδίασε ο Γιάννης Τσαρούχης για μια παράσταση της *Ελένης* (σελ. 35).

ΕΡΓΑΣΙΑ

Να μελετήσετε ορισμένους Προλόγους και να διερευνήσετε τη λειτουργία τους. Δείτε για παράδειγμα: α) τον Πρόλογο από ορισμένα διηγήματα, που περιλαμβάνονται στα *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* της τάξης σας, β) τον Πρόλογο από ένα σύγχρονο θεατρικό έργο, που μπορείτε να αναζητήσετε στη βιβλιοθήκη του σχολείου σας, γ) τον Πρόλογο από το βιβλίο της Φυσικής ή των Μαθηματικών.

ΘΕΜΑΤΑ
ΓΙΑ ΑΠΟΔΕΛΤΙΩΣΗ

Αρκετά είναι τα θέματα που θα μας απασχολήσουν στην *Ελένη*. Τα θέματα αυτά χτίζονται σταδιακά στο έργο. Για να καταφέρετε λοιπόν να διαμορφώσετε μια ολοκληρωμένη εικόνα τους, χρειάζεται να εντοπίζετε τα σχετικά στοιχεία και στη συνέχεια να τα καταγράφετε. Κάποια στιγμή, που θα ολοκληρώνεται ένα θέμα, μπορείτε να παρουσιάζετε στην τάξη τα αποτελέσματα της έρευνάς σας.

Για το σκοπό αυτό θα βοηθήσει να χωριστείτε σε ομάδες των 2-3 ατόμων και να καταγράφετε τα στοιχεία του θέματος που έχετε αναλάβει σε ένα ξεχωριστό μέρος του τετραδίου σας ή σε μικρά χαρτάκια, τα δελτία.

Ας αρχίσουμε την αποδελτίωση από τα εξής θέματα:

1) πόλεμος, 2) η αντίθεση «είναι - φαίνεται», 3) οι θεοί, 4) γνώση - άγνοια.